

Tachtig gevangenen teruggevonden

Van veel gevangenen die in het Kamp overleden dachten we dat zij op willekeurige en verschillende plekken 'ergens' waren begraven. Maar door onderzoek naar verdwenen graflocaties is er plots duidelijkheid over de graven van tachtig slachtoffers.

door GERT STEIN

Na de bevrijding zijn de stoffelijke resten van gevangenen geborgen in de omgeving van Kamp Amersfoort. Slechts enkele plekken zijn blijvend gemarkeerd. Daar wordt de geschiedenis van het Kamp verteld, wordt stilgestaan en herdacht. Juist een bezoek aan deze plaatsen geeft het idee dat we dicht bij de gebeurtenissen van toen staan. De meeste voormalige executie- of begraafplekken zijn we echter uit het oog verloren. En dat geeft te denken. Hadden we ons sterk moeten maken voor het behoud van deze vreselijke plekken? Of zijn ze helemaal niet nodig om het achterliggende verhaal te kunnen vertellen?

LIEU DE MÉMOIRE

De Franse historicus Nora introduceerde halverwege de jaren tachtig een naam voor de plekken waar deze beleving wordt opgeroepen: *lieux de mémoire* of plaatsen van herinnering. We kunnen aannemen dat het belangrijk is dat herinneringen aan Kamp Amersfoort de afstand tot

Opgravingsploeg van de Dienst Identificatie en Berging afdeling Amersfoort op de Leusderheide (tweede van links reserve-majoor W.J. Siedenburg).

de gebeurtenissen verkleinen. Wanneer bezoekers van de gedenkplaats een sterke binding voelen met de geschiedenis van deze plek, blijft de belangrijke boodschap die hier wordt verteld beter hangen. De Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort wil de voormalige begraaf- en executieplaatsen dan ook onder de aandacht brengen. Het onderzoek naar uit het oog verloren graflocaties levert veel informatie op over de slachtoffers. Die gegevens komen uit restanten van de kampadministratie en naoorlogse opgravingsrapporten van de Dienst Identificatie en Berging. Een nummer, een naam of de beschrijving van een stoffelijk overschot. Er is een duidelijke groep slachtoffers die naar voren springt: zij die niet geïdentificeerd konden worden.

HET LIJKENCOMMANDO

De groep 'onbekende slachtoffers' bestaat uit gevangenen die stierven als gevolg van ontbering en mishandeling in de eerste kampperiode: van augustus 1941 tot de sluiting in maart 1943. In vrijwel alle gevallen werden zij zonder kleding en persoonlijke bezittingen begraven, wat identificatie bemoeilijkte. Het blijkt een groep slachtoffers te zijn die past in het verhaal van de Joodse gevangene Elie Aron Cohen. Deze toen 33-jarige arts verbleef hier van 23 oktober tot 7 december 1942. Hij schreef over zijn verblijf in het kamp onder andere:

Na een paar weken zei Van Zeestraten: 'Dat Judenkommando, dat is niet best voor jou. Ik ga een lijkenkommando stichten, en daar wordt jij voorman van. Jij moet de lijken hier in het kamp bij elkaar halen en begraven.' Nou, dat deed ik, met een paar mensen. We gingen dan met de lijken naar het lijkenhuisje. Daar stonden drie kisten, en daar legden we dan twee lijken in (in iedere kist); als die drie kisten dan vol waren, dan moesten we ze naar de kuil brengen. Daar kliepten we de kruiwagens om, en dan werden ze begraven. Dat waren dus mensen die dood-

gegaan of doodgeslagen waren.

In 1947 werd Cohen gevraagd om aan te wijzen waar deze slachtoffers waren begraven. Tot zijn eigen frustratie en teleurstelling wist hij het niet meer. Er was teveel veranderd. Later is de indruk ontstaan dat de doden op willekeurige plekken in het bos werden begraven. Wellicht vooral door het verhaal van Cohen, maar waarschijnlijk ook door de indringende tekst op de gedenksteen bij het Kamp.

TERUGGEVONDEN

Een proces-verbaal geeft opheldering. Drie rechercheurs en medewerkers van de Dienst Identificatie en Berging lokaliseerden op 31 oktober 1945 'eenige graven' in een gebied waar 'kennelijk eenige tijd geleden is gegraven'. Dicht bij elkaar troffen zij maar liefst 26 graven aan, waarin tachtig lichamen lagen. Het duurde nog tot 28 februari 1946 voordat de stoffelijke resten van het laatste slachtoffer werden geborgen. De rechercheurs noteerden bij 24 slachtoffers de typering 'Rus' en bij 49 'Jood'. Helaas bleek men niet in staat om ook maar één van hen te identificeren. Het proces-verbaal werd gesloten en ondertekend op 11 april 1947.

Het is bekend dat 24 Russische krijgsgevangenen vóór 9 april 1942 waren bezweken aan ontbering en mishandeling. Uit het proces-verbaal bleek dat op de plek waar 'de Russen' werden begraven, later nog veel méér slachtoffers werden begraven. Zelfs zóveel dat het lijkencommando onder leiding van Cohen hier ook gebruik van gemaakt moet hebben. De nogal cryptische omschrijving

Monument Koedriest:
'Zij die in de jaren 1940-1945 hier werden omgebracht hebben met hun bloed deze grond geheiligd. Hun offer zij het nageslacht een lichtend voorbeeld.'

Gert Stein is coördinator ICT en communicatie van het Nationaal Monument Kamp Amersfoort.

van de locatie van de 26 graven leidt naar het perceel dat toen 'het spannenbosch' werd genoemd en dat we vandaag kennen als het (dennen)bos waar monument Koedriest staat. De graflocatie van de 'vroeg' slachtoffers is gevonden. In de vroege periode was dus sprake van één duidelijke plek. Na de heropening van het Kamp lijkt er wél willekeurig in het bos te zijn begraven.

MISHANDELING

Kamp Amersfoort speelde een rol bij de dood van ongeveer 580 personen. Ongeveer 220 gevangenen werden niet gefusilleerd, maar stierven als gevolg van de wrede en gebrekkige 'bedrijfsvoering'. De eerste periode was de ernstigste, getuigd op mishandeling, het stelselmatig onthouden van voedsel (zogenaamd als straf), ziekte en het geïsoleerde karakter van het kamp. Joodse en Russische gevangenen hadden het bijzonder slecht.

Na afronding van het onderzoek in 1948 raakten de plekken van de tientallen (massa)graven geleidelijk in de vergetelheid. Er leek weinig aandacht voor de plekken waar zich vele persoonlijke drama's hebben afgespeeld. 67 jaar later wordt hier gewandeld, gefietst, golf gespeeld, door militairen geoefend of gebouwd aan een nieuw Dierenbeschermingscentrum.

Van tachtig slachtoffers kon de graflocatie weer worden achterhaald. En hoewel bijna geen enkel stoffelijk overschot kon worden geïdentificeerd, hebben we wel 56 namen. Hopelijk draagt dit artikel bij aan 'het idee wat dichter bij de gebeurtenissen van toen te staan', opdat het verhaal van die tachtig personen niet vergeten wordt.